

Jónás Frigyes

A magyar mint idegen nyelv oktatásának nyelvstratégiai kérdéseihöz

Bevezetés

Az előadás címének kulcsszava, a „nyelvstratégia” egy kétszülő terjedelmesebb tanulmányomból való, amelynek alapján néhány fontos magyar mint idegen nyelvi és hungarológiai szempontot felvetnék. Az efféle elemzéshez nem lehetett a szakma hatékony segítsége nélkül hozzáfogni, hiszen a konzekvenciákat a magyar mint idegen nyelv eddigi átfogó eredményei teszik lehetővé. Megragadom tehát az alkalmat, hogy megköszönjem a MID-centrumok által nyújtott komoly szakmai-informatív segítséget. (Név szerinti felsorolással majd a terjedelmesebb írásos anyagban.)

Következzék tehát az általam vélt fontosabb kérdések kifejtése.

1. A nyelvstratégia és a magyar mint idegen nyelv

A nyelvstratégia közvetlen ráhatás a nyelv struktúrájára és/vagy funkciójára. Esetünkben pedig annak kijelölése, hogy mit, hogyan, kiknek és kik közvetítsenek nyelvünk és kultúránk tárházából idegen aspektussal. Szakterületünk – természetes kiforratlansága ellenére – fejlődőképes, és a minőségjavulás reményét táplálja bennünk. E konferencia fogalom- és diszciplínaértelmező, didaktikaelemző karaktere is erre utal.

2. Elvi alapok – diszciplináris kérdések

Először az elvi alapokról: a kisnyelvi státusz, a felnőtt- és magánoktatás pedagógiája, az idegennyelvi didaktika és a magára utalt módszertani hagyomány alapozza meg interdiszciplináris helyzetét. Tudományszakilag: a magyar

nyelvtudomány rendszer-nyelvészete és az általános nyelv-tudomány elméletei, majd a pedagógia, pszichológia, szociológia s ennek nyomán az idegennyelvi szemléletnek egy sajátos didaktikába való átlényegítése. Önálló diszciplináját tehát nem az egyik vagy a másik tudományszakhoz való csapódás biztosítja, hanem a sajátosan köztes nyelvpedagógia. Ennek lényege: a „mint idegen” kutatása nyelvben és kultúrában, ilyen értelemben közvetlenül a tananyagkészítés és tanítás, amellyel valós társadalmi igényt kell kielégítenie.

Ez a sajátos oktatás-kutatás a magyar és általános nyelvészet szoros közreműködésével az 50-es évektől az ELTE keretében izmosodott. A nyelvész oktatóknak hasznos ötleteket adott és ad máig is a magyar nyelvreírás finomításához. Engedjenek meg egy saját példát ennek alátámasztására: *Elmegyek a fodráshoz, hogy levágassam a hajamat, de: Elküldöm a fiamat a fodráshoz, hogy vágassa le a haját.* A szabály: a célhatározói mellékmondat imperatívuszos igei állítmányának igekötés-szórendje a fő- és mellékmondat alanyának azonosságától vagy különbözőségétől függ (vö, még funkcionálisan az orosz „stobü”-s szerkezettel!). De vajon ez magyar mint idegen nyelvi szabály-e csak azért, mert idegen ajkúak tanítása kapcsán fedeztük fel? Nem. Ez a szabály csupán a magyar nyelvreírást finomító szabály. Más kérdés, ha ezt az összefüggést (igekötő, szórend, alany stb.) didaktikai szempontból, pl. szöveg, gyakorlatrendszer, haladási menet stb. beágyazásában érvényesítjük. Az oktatásban ugyanis a célnyelv nyelvészeti elemei mindig didaktikai eszközökkel kerülnek bemutatásra, feldolgozásra. A felfedezett összefüggést tehát vissza kell vezetnünk a magyar mint idegen nyelvbe, s autentikus szabályt csakis az ott kapott didaktikai eredmény alapján fogalmazhatunk meg. Önmagában a nyelvreírás-finomítás csupán segédtu-

dományi kutatás. Figyelnünk kell tehát arra, hogy kutatásainkban is diszciplínánk önállóságát támogassuk.

3. A társadalmi igény és a magyar mint idegen nyelv

A valós társadalmi igény az oktatási célokat a tanulói célokhoz igazítva fogalmaztatja meg nyelvpedagógiánkkal. Tehát végső soron a tanulásszociológia minőségi mutatói (pl. a tanulók előképzettsége), vagyis a „kiknek tanítsunk?” határozza meg. De meghatározóak a mennyiségi mutatók is (hányan, milyen elosztásban tanulnak?), amelyek elsősorban az oktatásszociológiára (az oktatóhelyek elosztására) hatnak. E két faktor aránya a hazai magyar mint idegen nyelvben divergens. Oktatásunk centrumszerű, a tanulási igény országos lefedettségű. A magyar mint idegen nyelvnek számolnia kell feltérképezetlen idegen ajkú tömegek magyartanulásával, illetőleg annak „eredményeivel”, miközben elemzéseink és eredményeink a centrum oktatáskutatáson alapulnak, és hatásukban országos, sőt kultúr-diplomáciai léptékűek. Ezért is tartom fontosnak, hogy a magyar mint idegen nyelv tevékenységi területe három szintjének elemzésekor (oktatás, tanár- és tudományos képzés) – a kutatási és intézménypedagógiai eredmények tükrében – stratégiaileg és legalább perspektívájában számoljunk e latens tanulói közeggel.

4. Intézménypedagógia

A magyar mint idegen nyelv hazai oktatása jobbára elit célfunkciós keretekben folyik egyetemek, főiskolák centrumszerű műhelyeiben és egyéb oktatási egységeiben (pl. idegennyelvi lektorátusokon). Az oktatás és kutatás nem egyszer külön-külön szervezeti egységekben, de kölcsönös együttműködésben létezik (pl. Pécssett is). Létezik még idegen ajkúak magyartanítása a centrumok mellékfoglalkozta-

tásaként, valamint a nyelvviskolákban nyitott tevékenységként.

5. A Balassi Bálint Intézet

Az etalon intézmény hagyományosan az önálló Balassi Bálint Intézet (a volt NEI) mint felsőoktatási propedeutikum, amely közben határon túliak népfőiskolai profiljával, mára pedig részképzős és nyitott nyelvviskolai oktatással is bővült. A nyelvi-szakmai felsőoktatásra való előkészítés: egy évig tartó ún. NEI-típusú oktatás önerős tananyagkészítéssel és kutatással. Azon túl, hogy az egyetemi tanárképzésnek gyakorlótanítási lehetőséget biztosít vezetőtanárokkal, néhány munkatársa az egyetemi képzésben is tevékenykedik, sőt tudományos fejlődésükben közülük többen PhD-fokozat megszerzéséért munkálkodnak. Tananyagai: az átdolgozás alatt álló *Szines magyar nyelvkönyvtől a Hungarian in Words and Pictures, az Itt magyarul beszélnek, a Halló, itt Magyarország!, a Terefere, a Hangoskönyv, a Magyar nyelvkönyv felsőfokú nyelvvizsgára, a Kéttagú szókapcsolatok, az Igeragozási minták, a megújított szakirányú nyelvkönyveken keresztül a kutatást reprezentáló Intézeti Szemléig* jelzik, hogy a Balassi Bálint Intézet intézménypedagógiai gerincét, szakmai alapját – miként fejlődéstörténetében mindig is – a magyar mint idegen nyelv elkötelezett oktatásának és kutatásának szakmaisága alkotja, s reményeim szerint a hungarológiai bővítés szempontjával még inkább. Egyébként kívánatosnak látszik, hogy erre a ténylegesen felkészült szakember kollektívára az egyetemi műhelyek – a tanár- és doktori képzések – odafigyeljenek, s tudományos fejlődésükhöz segítséget nyújtsanak, mégpedig: par excellence folyamatos és kölcsönös együttműködésben.

6. Felsőoktatási magyar mint idegen nyelv

Különös felelősség hárul a felsőoktatási magyar mint idegen nyelvre. Az eredeti feladatkör a haladó szintű nyelvtudás gondozása – külön is a szaknyelvoktatás, -kutatás, tananyagkészítés –, amely elvileg megmaradt, de – mutatis mutandis – a tanulási igény az általános és egyben a kezdő és középhasaladó szintű magyar nyelv felé mozdult (részképzés, nyitott nyelviskolai tanítás). A bölcsészkarok mindemellett felvállalták a tanárképzést, sőt némelyikük a tudományos iskolázást. E sokrétű feladatkörnek eleget tenni intézménypedagógiai szerkezetmódosítás nélkül nem könnyű. Hiányoznak a magyar mint idegen nyelv tanszék-ektorátus tandemek, a szak- és tanszékközi, valamint a szélesebbre nyitott intézményközi integrációk. Csak integrált szerkezetben dolgozhatók ki a tananyagkészítés didaktikai szempontjai, amelyeket tanári kézikönyvben kellene közreadnunk. A szaknyelv úttörő munkálatait – a közgazdasági *Basic Business Hungarian* könyvének és nyelvvizsga-felkészítő tananyagának, akkreditált nyelvvizsgarendszerének, az orvosi terület orvos-beteg kommunikáció kutatási szándékának elismerése mellett – teljes rendszerben szinte egyedül a műszaki magyar mint idegen nyelv reprezentálja (megújított szaknyelvi jegyzetek, nyelvvizsgaelőkészítő tananyagok, akkreditált nyelvvizsgarendszerek, a *Folia-practico Linguistica* elvi módszertani tanulmányai, valamint a tudományos fórumokon való szereplés).

A felsőoktatási magyar mint idegen nyelv felelőssége az intézményenkénti idegennyelvi lektorátusokhoz rendelt magyaroktatás. E tevékenységről, pedig éppen szaknyelvi szempontból sem érdektelen, vajmi keveset tudunk.

7. Nyelviskolai magyar mint idegen nyelv

A nyelviskolai magyar mint idegen nyelvi oktatás a hajdani TIT és nyári egyetemi oktatást túlnövő tanulókörének az intézményi centrumokba, valamint az idegen nyelvi nyelviskolákba való betagozódása, amely a nyitott piaci igények jelenlétének bizonyítéka. Egyben annak jelzése, hogy az elit oktatás e téren az önfenntartó közoktatás felé halad. (Az egyik ilyen profilú önálló nyelviskola a *Hungarian Language School* saját tananyaggal, tanárkollektívával.) Az önfenntartó közoktatás felé elmozduló magyar mint idegen nyelv egy kissé minden centrum tevékenységére jellemző, de leginkább a *Debreceni Nyári Egyetem* intézményére. Nagy hagyományai mellett dinamikus fejlődés jellemzi. Minőségi tananyagkomplexumát, a *Hungarolingvát* széles körben ismerik. E szakszerűség záloga nem a látványos kutatás, hanem a hazai és külföldi magyar mint idegen nyelvi tananyagokra való odafigyelés, azok pragmatikus elemzése (vö.: MATICSÁK, 2002). Egyszer már sürgettem, de most megismétlem a debreceni tanárképzés megszervezésének szükségét. Az idegennyelvi nyelviskolák magyartanítását sok helyütt még mindig az idegen nyelv szakos tanárok végzik, akik ugyan idegennyelv szakjuk által félig e téren is képzettek, de a teljes szakszerűség érdekében a magyar mint idegen nyelvi tanárspecializáló programok elvégzését számukra is lehetővé kell tennünk.

8. Magyaroktatás külföldön

A külföldön folyó magyaroktatás a hazaihoz képest csekély tanulói létszámot érint. Főként a kultúrdiplomáciában, habár immár harminc országban. Az oktatás e keretekben tudományos, kulturális és kuriozális célú. A külhoni magyarok nyelv-kultúra-identitás megtartó ún. származástudati oktatása viszont – jóllehet civil keretekben, de – az előzőnél

számszerűségében jóval több, hatásában pedig nagyobb. Ez az igény sugallta a Debreceni Nyári Egyetem hungarológiai alapú létrejöttét háromnegyed százada, a Szegedi Egyetem részképzéses integrált oktatását a hetvenes években, majd közép-európai tanulmányokba ágyazott hungarológiai specializációját. De megítélésem szerint ez az igény is hatott a kultúrdiplomáciai oktatás hungarológiai aspektusának formálására, végső soron a Pécsi Egyetem hungarológiai karakterének személyes tapasztalatokon nyugvó megteremtésére (vö.: SZÉPE, 2000). Végül pedig ezen igény üzenete is: a magyar mint idegen nyelv és hungarológia összekapcsolásának kísérlete, maga a Balassi Bálint Intézet. És nem utolsó sorban ennek az igénynek kell összetalálkoznia az interkulturális kommunikációval a magyar mint idegen nyelv oktatásában, így hungarológiai értelmezésünkben is.

9. Oktatás és tananyagkészítés

Az összehangolás érdekében kutatásainknak meg kell célozniuk az oktatás tartalmát nyelvben és kultúrában egyaránt. Ehhez ismét csak didaktikai „elidegenítésre” van szükség. Egyfelől: a tartalmat hordozó nyelvi formák kontextusos átdolgozására, másfelől a nyelvbe kötött kultúra nyelvismeret-szintek szerinti feldolgozására. Ennek didaktikája alapján kell képesnek lennünk a nyelvtan és a szöveg nyelvi entitássá való összedolgozására. Nyelvkönyveink, tananyagaink – ez alól magam sem vagyok kivétel – egyfelől – tematikusan és nyelvtani elrendezésben – az idegen nyelvek utánérzése alapján („követő” módon) szerkesztettek, másfelől a tartalmakban – s ez anyanyelviségünkben is következik – a kellenél több ösztönös megnyilvánulást engedélyeznek.

Az efféle didaktikai kutatásokhoz átfogó – a pidgin magyar szinttől a kvázi anyanyelv-szintű tudásig terjedő –

felmérésekre van szükség. Az előzetes tanulói tudás ismerete ugyanis feltétele az oktatás tervezésének. E szociopedagógiai és szervezés-igényes feladat kidolgozása doktori szintű kutatások, és egy országos hatású irányító centrum összmunkája lehet. Főként a latenciában létező idegen ajkúak tanulásszociológiájának megragadásához. Csak Budapesten mintegy húszezer kínai él, jórészt piaci foglalkozással, pidgin magyar nyelvhasználattal. Az ő magyar nyelvi kommunikációjuk elfogadhatóvá tétele valószínűleg hiú remény, de az L₂-elsajátítás kutatásához értékes adatszolgáltatást nyújtanak.

Tudvalevő, hogy célnyelvi környezetben nemcsak vezetelt, hanem kontextusos tanulás (= elsajátítás) is létezik, vagy ezek kombinációja. (Ez utóbbi érdeklő leginkább a magyar mint idegen nyelv didaktikáját. E tanórai + környezeti tanulás szolgáltat alapot az ún. nyitott módszerek kidolgozásához.) Elvileg kimondható, hogy a hazai magyar mint idegen nyelv tanulásának teljes szakszerűvé tételéhez egyfelől országos lefedettségű tanárkínálat, másfelől didaktikailag szakszerűen megalapozott és tanulói nyelvismeret-szinthez, valamint tanulói célokhoz funkcionális tananyag és oktatás szükséges. E két pedagógiai pillér kiépítése a tanárképzés feladata.

10. A tanárképzés

A magyar mint idegen nyelv stratégiai kérdése a már többször érintett tanárképzés, amely a Hegyi-féle állandó speciális stúdiumból két tanári belső szak (ELTE-MI és PTE-MIH, vö.: ÉDER és mások, 1989; SZÜCS, 2000), valamint a Szegedi Egyetem részképzés alapú, integratív, angol forrásnyelvű EU-komparatív figyelemre méltó hungarológiai tanárképzési programja. A tanárképzés kiterjesztése – ha a fentieket megszívleljük – fontos feladat. Fontos tehát a

Károli Gáspár Református Egyetem néhány éve folyó tanárspecializációja, és szükséges az ELTE ANYT szeptemberre tervezett idegen nyelvszakosokat is bevonó tan-szék- és intézményközi nyitott tanárképzési programja is. Az integrált képzésnek egy koncepcióját, amely magyar és idegennyelvi szakok kölcsönös részképzésén alapulna, egy korábbi alkalommal már ismertettem. Ennek egyik legfontosabb hozadéka, hogy a magyar mint idegen nyelv tanítani tudása iskolarendszerünkben is tanított szakokhoz társulván – országos lefedettségre tehet szert. Addig is indítsunk tehát minél több tanárképzési programot, s annak szakszerűségét személyes együttműködéssel tegyük sokszínűvé. Ide tartozik még a filológiai karakterű tanárképzésből való kimozdulás kívánalma a non-filológus (műszaki, gazdasági, orvosi) szakirány felé (Ezt támasztja alá a DNYE jelzése az üzleti kommunikációs tananyagfejlesztés fontosságáról, vö: MATICSÁK, i. m. 53). A tanárképzés iránya tehát kulcsfontosságú az oktatás és társadalmi igény harmonizálásában.

11. A hungarológia

A magyar mint idegen nyelv tanárképzésének évtizedek óta érlelődött egy kulturális oldala: a hungarológiai hangsúly. Világos, hogy a hungarológia nemzetképünk tudományos-ki diszciplínája, amely nyelv és kultúra kölcsönösségében nyilvánul meg. Ilyen értelemben a hungarológia „*intra et extra Hungariam*” egységes. A külföld előtt a kultúrdiplomácia, a magyarul tanuló idegen ajkúak számára pedig a „mint idegen” kérdése.

Rákos Péter definíciójával: „*A hungarológiába beletartozik a magyarság önszemlélete is, de nem mint a diszciplína lényege, hanem mint vizsgálódásának kívülről, elfogulatlanul szemlélt tárgya.*” (GIAY – NÁDOR, 1998. 47). Milyen tartalommal, hogyan közvetítsük ezen „elidegení-

tett” kultúrát? Röviden: A kultúra általános vonásainak szelektív összefoglalásában és különös vonásainak interkulturális részletezésében, tehát: partner- empatikusan. Ez utóbbihoz egy közismert példával: ne mondjuk azt, hogy a magyarok a X. században kalandoztak, ha egyszer raboltak, mert az öneufemizmus az idegen számára lényegelfedés és visszás. Amit csak lehet, tehát idegen, legalábbis európai kontextusban értékeljünk. Ez a magyar mint idegen nyelvben az area studies értelmű országismeret, amely a hazai oktatásban markánsan megragadható (vö: JÓNÁS, 2002). A tanulói kultúraismeret-igény a hazai nyelvoktatásban implicit és explicit módon jelentkezik, realizálása tehát nyelvbe ötvözött és nyelvhez társított kultúraközvetítés. A kezdő szinten nyelvvországismeretként, pl. az oktatás tartalmában a magyar színterek és lexika a pragmatika érdekében és fordítva, tehát egymást segítő összefüggéseiben jelenik meg. Pl. a télbúcsúztató farsangi multság mohácsi színtérének megjelenítése a szórakozás témájában, a *vidám, szórakozik, táncol, felvonul, utca* stb., s hogy a különös is szerepeljen, a *busójárás* lexikai elemekkel – mondjuk az ige nyelvi vonatkozásának gyakorlásához. Ezt az egészet témája miatt természetesen európai kontextusban, így délszláv kapcsolatok tükrében is meg kell jelenítenünk. A nyelvhez társuló kultúra az országismeret a kezdő szinten külön – az általános vonásokat megcélzó – tematikában forrásnyelven, míg a középhaladó szinttől célnyelven is közvetíthető, de – az egyszerűsített szisztematikus és általános országismeret mellett – a különös is minél több autentikus szövegfeldolgozással és interakcióval. A különössel növekszik meg a nyelvbe öltözött kultúra didaktikai szerepe, amely elsősorban a jelentés szocio-kulturális hátterének feltárásához kapcsolódik, pl. a *Nemzeti dal* megismertetésekor sok egyéb mellett felmerül „*a magyarok istene*” fogalmának feltárása,

amelynek gyökerei a székely-hun legendáig nyúlnak. A tanulói testre szabottság interkulturális érvényesítése megkívánja a tanulói forráskultúra hasonló mozzanataihoz való közvetlen kapcsolást. Ez a hazai multinacionális csoportokban nem mindig megoldható. Ilyenkor a kultúra univerzális vonásainak, pl. a mitológiai saját védőisten jelenségének felvillantásához fordulunk a népek kultúráiban. Pl. az egyiptomi, görög, római istenek teremtésére való hivatkozás stb. „*Emellett helyt kell kapniuk a hétköznapi szövegeknek, médiatudósításoknak stb., amelyek alkalmasak arra, hogy az eseményeket a közös hétköznapi tudatba rendezzék, s társadalmi témává avassák..., de egyben személyhez szólók is legyenek.*” (JÓNÁS, i.m.).

A hazai hungarológia célja: a magyar mint idegen nyelvben a közvetített kultúra (= országismeret) és a befogadandó személyiség (intellektuális és affektív) faktorainak harmonizálása, amelyhez egy fontos didaktikai mozzanat társul: a tanórán kívüli kultúraélmények bevonása a tanulásba. A tananyagból való kilépés egyben aktualizálás a nyitott kontextus felé. Például a „*Diszkóban*” témafeldolgozás aktuális interakciói a *drogozás*, *diszkóbaleset*, egyéb sajnálatos ifjúsági kérdések sorát veti fel. Erre jó a tanári anyanyelvűség, a lektori-nyelvmesteri módszer, vagyis a saját kultúra szabadabb interakciós megjelenítése. A tanár interakciói során kultúra-hangsúlyok felvillantásával segíti a befogadást, ami a hazai hungarológia legfontosabb célja. A tanórán kívüli kultúra-kontextus egyébként – hosszabb távon a maga komplexitásával ugyancsak kiegyensúlyozó, befogadtató erő. A hazai hungarológia tehát a magyar mint idegen nyelvben az ún. befogadó hungarológia.

Könnyebb is és nehezebb is a dolgunk a külföldre sugárzó és ott megjelenő hungarológiával. Könnyebb azért, mert csupán a célországgra irányul, tehát – általános vonásain

túl – valójában a kétoldalú kapcsolatokban gyökeredzik, s a célország nyelvén interpretálódik (irodalom műfordítás, egyéb művészeti ágak, tudomány stb. elfogadtatása). Nehezebb azért, mert ez az elfogadtatás a virtualításban létezik, szelektivitása és színvonala személyek által meghatározott. Az autentikus kultúra környezeti kiegyensúlyozó ereje is hiányzik. Ez a személy- (az oktatásban tanár-) központúság elfogadtató jelleggel határozza meg a magyarságkép alakulását az adott idegen(ek) előtt. A külföldi hungarológia tehát az oktatásban ún. elfogadtató hungarológia, amely mindenekelőtt bilaterális kapcsolatokban építi és mélyíti el a magyarságképet. A tanításban itt dominál az idegennyelvű közlés, amely viszont nem egészülhet ki természetes kultúraélménnyel. Bár – a magyar nyelv kisnyelvisége folytán – itt is létezik a tanári-nyelvmesteri autentikusság, s ez – ha a témafigyelmezetség fennáll, didaktikai lehetőségeink egyik pozitívuma.

A hungarológia harmadik hangsúlya a származástudatiak identitásgondozó kultúraigénye, amely mindennél jobban épít az affektív mozzanatokra, s oktatási céljait a múltimázs központú történetiségben találja meg. Nyelvfenntartó nyelvoktatásunkban, amely szociopszichológiai faktorai szerint anyanyelvi besugárzású oktatás, a hungarológia is ún. magyarságismeretként jelenik meg. A származástudatiak a magyar nyelv látszólag „idegenként való” elsajátításában eredmény-csodákat produkálnak. Ennek oka: az integratív motiváció olyan felerősödése az oktatási folyamatban, amely az ősök nyelvéhez és kultúrájához való mielőbbi tartozás vágyát táplálja, mondhatni – az identitás-keresés motorjaként.

Nem hagyhatom ezek után véleményalkotás nélkül a frissen megjelent – és az ellentmondás szellemét máris felkeltő – kétkötetes magyarságismereti könyvet külhoni ma-

gyarok számára (ALFÖLDY és mások, 2002). Úttörő munka, s a maga nemében hiátustöltő. Tartalmát átlengi az az érzékenység, amely a nemzet- és hazavesztés miatt a határon túli és más külhoni, valamint az anyaországbeli magyarság jó részének sajátja. Tehát e tartalom helyt ad a történelmi igazságérzet szabad áramlásának. Tananyagának tudományos elemzése most nem feladat. A nyelvoktatás oldaláról azonban a könyv szellemiségét mégis némi kritikával illetném. A bevezető tanulmány alcímében a reformkori Csaplovics gondolatát idézi: „*Magyar Ország Európa kitsinyben*”, amelyhez illeszkedik a magyarság toleranciájának, kultúrnemzet fogalmának bemutatása. Ugyanakkor rámutat a nemzetkarakter legenda elemeire (vö: „Mi a magyar?” c. fejezet II. köt. 3–7), egyben hatásuk történelmi valóság voltára (uo. 6.). Ez a nyitott szemlélet azonban majd szűkül a „*Földrajz, néprajz, honismeret*” c. fejezetben, ahol a magyarság-rajz a Történelmi Magyarország földrajzi-politikai egységében jelenik meg „aktuális határok” nélkül. A fejezet – habár lenyűgöző ismereteket közvetít az ember és a táj egységében, de – a valós országismeret mellőzésével. Ezzel megtöri a „*Haza a magasban*” címadó szellemiségét, amelynek esetünkben épp az a lényege, hogy csakis az aktuális helyzetbe ágyazott múlt tájékoztatja hitelesen a honi és külhoni magyarokat egyaránt. Mégis ez a könyv – inkriminált fejezetével együtt – „minden magyarok” számára mívéssége, gondolatisága által emelkedik a hazafias vallomások magasságába. A külhoni magyaroktatásban ugyanakkor – legalábbis hungarológjánk és a didaktikai tények okán – tanári s talán szerzői kiigazításra szorul.

12. Összegző stratégiai mozzanatok

Az elmondottakból – úgy vélem – kitetszik, hogy mely kéréseket kell stratégiai hangsúllyal kezelnünk. (Ezeket az önök véleménye természetesen a vitában módosíthatja.) Végezetül még arra teszek kísérletet, hogy a magyar mint idegen nyelv stratégiáját megfeleltessem – nem abszolút mérceként – az új kilenc programos idegennyelvi kormánystratégiának, amelynek metaforikus jelzésű programjai felsorolásban: Forrásprogram; Két tannyelven program; Előre fuss! program; Mesterfokon program; Élesítő program; Mértékelés program; Nyelv+szakma középfokon program; Nyelv+szakma felsőfokon program és Egy életen át program (vö: MEDGYES, 2003).

Magyar mint idegen nyelvi/hungarológiai megfeleltetésben:

1. *Forrásprogram*: A másodlagos szóbeliség és írásbeliség nyomán a magyar mint idegen nyelv és hungarológia oktatásában is megjelent a hangos és képes, sőt multimédia tananyag, amelynek felhasználása a külföldi magyar nyelv-hungarológia és a hazai hungarológia oktatásában felettébb előnyös. A magyar mint idegen nyelv egyéb tananyagai is, vagy jó részük kevésbé hozzáférhetők a külföldiek és tanáraik számára. Főként megközelítő teljességben a kutatások számára. A hozzáférhetőség növelné a magyar mint idegen nyelv hitelességét a szakmai közgondolkodásban. Ennek megvalósítására indításként a Balassi Bálint Intézet új és tágas könyvtára tűnik a legalkalmasabbnak. Javaslat: *a minél szélesebb spektrumú tananyagkinálat hozzáférhetővé tétele*.
2. *Kéttannyelven program*: A magyar mint idegen nyelv és hungarológia oktatása és kutatása megköveteli az idegennyelv-tudás hasznosítását. Ezért

egyfelől kívánatos az idegennyelv szakosok tanárképzése, másfelől elsősorban az elfogadtató hungarológia idegennyelvűségének didaktikai fejlesztése, egyúttal a nyelv és kultúra összefüggésében az interkulturális kommunikáció érvényesítése. Továbbá: a hazai idegennyelvű szakképzés mellé fontos az idegen ajkú résztvevők magyartudása is (vö.: orvos-beteg kommunikáció).

3. *„Előre fuss!” program:* Előtérbe kell helyeznünk az empirikus, mégpedig a *felméréseken alapuló kutatást*, és pl. etnográfiai merítéses módszerrel legalább megközelítőleg *fel kell térképeznünk a latenciában is a nyelvvismeretet*.
4. *„Mesterfokon” program:* A tanárképzés fókuszába a *tanulóközpontúságra figyelő professzionalitást* kellene állítanunk. Ez is segítene *tananyagkészítésünk szakszerűbbé tételében*, tananyag-funkcionalizálásunk átlátásában és művelésében. Pl. *a korszerű hungarológiai programok* beépítésében figyelembe kell vennünk, hogy az irodalom ma már nem nyelvbefolyásoló erő, de a nyelvoktatásban – affektív motivációként – didaktikai tény.
5. *„Élesztő” program:* *A magyar mint idegen nyelv tudását* be kell kapcsolnunk *a magyar iskolarendszerbe* az országos lefedettségű tanárkínálat érdekében. *A tanárképzés integráltsága* ezt megoldaná.
6. *„Mértékelés” program:* Az egy nyelvű EU-kompatibilis nyelvvizsgarendszerek további fejlesztése. EU-érdekű tendencia: a nyelvország nyelvvizsgájának primátusa az idegennyelv-tudás elismerésében. Mindazonáltal: túlságosan ne kanonizáljuk a nyelvvizsgát, mert a megélhetési nyelvvismeret, a tényleges nyelvi megfelelés – s a magyar mint idegen

nyelvben ez a hazai környezetű szempont a lényeg – végül is a munkavállalók döntése.

7. *„Nyelv+szakma középfokon” program:* A külföldiek hazai jelenléte *az üzleti kommunikáció* magyar nyelven való oktatását is szükségessé teszi. Fontos tehát, hogy a *tananyagok tartalma* – a nyelv és hungarológiai aspektusból egyaránt – az efféle *nonfilológus szempontokat* is tükrözze. Ehhez fontos *a filologizáló szövegtipológia pragmatikus irányváltása*.
8. *„Nyelv+szakma felsőfokon” program:* A szakmai kommunikációra való képesség *az üzleti, kereskedelmi, tudományos és kulturális szférákban*. Erre kell *a szaknyelvkutatás*, erre kell *a szaknyelv és a hungarológia összekapcsolása is, pl. tudósaink, kiemelkedő szakembereink tevékenységének megismertetése s egyéb, a szaknyelvi háttérismerethez tartozó hungarológiai vonatkozások*.
9. *„Egy életen át” program:* A *centrumok és a nyelviskolahálózat* kapcsolatának szorosabbá tétele bármely életkorúak oktatása érdekében. Ez a kapcsolat elsőként a nyelviskolai tanárok ilyen irányú továbbképzéses *professzionizálását* jelentse egyben, *a szakma bizalmába fogadását*, mert a *közoktatás felé való nyitásban történelmi érdemük*, pillanatnyilag pedig *mással nem pótolható funkciójuk van*.

Zárógondolat

A hiteles kommunikációhoz erőfeszítésre van szükség. És a magyar mint idegen nyelv/hungarológia is egyfajta kommunikáció. Ne tegyünk le továbbra sem a minőségjavítás szándékáról, mert erőfeszítés nélkül nincs jövő. Mindazonáltal úgy gondolom, hogy stratégiai hangsúlyaink az eddigi eredmények következményei, s jól-rosszul, de megfelel-

nek a folyamatosság és az innováció, a hagyomány és a korszerűség társadalmi várákozásának. Ez volna a célunk: az értékörző modernség stratégiájának lehetőség szerinti követése a magyar mint idegen nyelvben.

IRODALOMJEGYZÉK

1. BALÁZS Géza: *A kommunikációs létmódok és terek átalakulása. Szöveg(félre)értés. A szövegértés helyzete mint nyelvstratégiai kérdés* c. konferencia, MTA Társadalomkutató Központ, Nemzeti Stratégiai Kutatási Program. Előadás. 2003. március 11. – megjelenés alatt.
2. ALFÖLDY – BAKOS – HÁMORI – KISS GY.: „Haza a magasban”. *Magyar nemzetismeret I–II.* Antológia Kiadó, Lakitelek, 2002.
3. ÉDER – HEGEDŰS – HORVÁH – SZILI: A magyar mint idegen nyelv tanári szak. In: *Dolgozatok a magyar mint idegen nyelv és a hungarológia köréből.* 17. sz. Bp., 1989.
4. GIAY – NÁDOR: *A magyar mint idegen nyelv / hungarológia.* Osiris, 1998. 47.
5. MATICSÁK Sándor: A magyar nyelv oktatása a Debreceni Nyári Egyetemen. In: *75 éves a Debreceni Nyári Egyetem.* DNYE, 2002. 35–53.
6. MEDGYES Péter: Az idegennyelv-tudás fejlesztésének stratégiája. Előadás. In: *ELTE-vitaforum. Általános és Alkalmazott Nyelvészeti Tanszék,* 2003. január 20.
7. SZÉPE György: A magyar mint idegen nyelv / hungarológia koncepciójának kialakulása munkám során. In: *HungÉvk. PTE,* 2000. 11–23.
8. SZÜCS Tibor: A magyar mint idegen nyelv / hungarológia hazai művelésének helyzete. In: *HungÉvk. PTE,* 2000. 24–37.